

TEMA 4. Auge i decadència de l'Imperi espanyol

El **segle XVI** espanyol va ser una fase expansiva caracteritzada a la seva política interior per la consolidació de l'estat modern, als aspectes socioeconòmics pels efectes d'una conjuntura favorable que s'estén gairebé tot el segle, a la vida cultural per la important activitat creadora de la primera fase de l'Edat d'Or, i al terreny de la política exterior pel manteniment d'una política imperial Europea finançada per la plata procedent d'Amèrica. Per contra, **el segle XVII** va suposar una progressiva decadència, que es va manifestar en els àmbits de les relacions internacionals, en la convivència social i en una crisi econòmica que es va reflectir en el descens de la població i en la contracció de tots els sectors econòmics. Decadència que contrastà amb la impressionant producció artística del segle d'Or espanyol.

1. L'IMPERI HISPÀNIC DELS ÀUSTRIA EN EL SEGLE XVI

L'imperi universal de Carles V. (1517-1556)

(pàgines 133-135)

Carles V va rebre, gràcies a la política matrimonial dels reis catòlics, una immensa i problemàtica herència territorial, que el convertia en el fundador de la primera monarquia universal dels temps moderns.

- Isabel de Castella: Corona de Castella, Canàries, Melilla, Orà, Trípoli i Índies.
- Ferran d'Aragó: Corona d'Aragó, Nàpols, Sicília i Sardenya.
- Maria de Borgonya: Països Baixos, Franco Comtat i Charolais.
- Maximilià I d'Àustria: Estats dels Habsburg, drets sobre Milà i drets al títol imperial.

L'Imperi universal de Carles V constituí un conjunt d'Estats reunits sota una única corona amb particularismes territorials on Castella, pel nombre dels seus habitants i per les seves riqueses es va convertir en el regne hegemònic de la nova monarquia. En cap cas s'hauria de confondre com un gran Estat o una monarquia centralista.

La fabulosa herència territorial de Carles V, que es va veure ampliada quan, al 1519, va ser proclamat emperador d'Alemanya, va constituir una font inacabable de problemes. Els objectius prioritaris de mantenir la idea imperial i de defensar la Cristiandat va suposar l'inici d'una activa política diplomàtica i militar a Europa. Es varen mantenir una sèrie de guerres contra França (1524-1541), que envoltada pels territoris de l'Emperador, va intentar conquerir Navarra i el Milanesat; contra els turcs hegemònics a la Mediterrània, i contra els prínceps protestants alemanys (1545-1555). Aquests darrers suposaven un doble problema: d'una banda els prínceps protestants qüestionaven l'autoritat i la integritat imperial, per altra les tesis de **Lutero** rompien la unitat catòlica de la Cristiandat. Als inicis del conflicte l'Emperador va mantenir una actitud conciliadora però després del **Concili de Trento** (1545) l'enfrontament es va fer inevitable. Després d'alguns èxits inicials (Mühlberg), l'aliança entre França i els prínceps alemanys, va obligar a Carles acceptar, a la **pau d'Augsburg** (1555), la llibertat religiosa i la igualtat del catolicisme i el protestantisme. L'esforç per mantenir l'idea imperial (**Universitas Cristiana**) va suposar una carrega impossible de mantenir per les finances de la corona i, en definitiva, suposà un fracàs per l'Emperador que, el 1556, abdicà, deixant la major part de la seva herència al seu fill Felip II, a excepció dels territoris austríacs i alemanys, i de la dignitat imperial que varen recaure en el seu germà Ferran.

A l'interior d'Espanya la revolta de les **Comunitats** de Castella (1520) i de les Germanies de València i les Illes Balears (1521-1523) van ser els problemes més greus. Al moviment comúner nombroses Junes municipals i la petita noblesa castellanés es varen revoltar contra l'absolutisme que suposava el nou monarca i la seva cort estrangera. Carles V es va atraure a la gran noblesa i va derrotar als comuners a Villalar el 1521. **Les germanies** de València i Mallorca van constituir un conflicte social que enfrontà a l'artesanat urbà i a petits propietaris contra la noblesa i la poderosa burgesia adinerada. El conflicte finalitzà amb la victòria de la noblesa aliada del monarca. La revolta mallorquina, a l'igual que la valenciana, va ser provocada per la miserable situació de la pagesia i els menestrals, asfixiats per les carregues impositives i per la pressió de les classes propietàries i les oligarquies ciutadanes. A Mallorca la rebel·lió, dirigida per Joan Crespí i posteriorment pel felanitxer **Joanot Colom**, va dominar la illa fins que el 1523 les tropes imperials sufocaren definitivament la revolta imposant una forta repressió i la imposició de carregues fiscals punitives.

La monarquia hispànica de Felip II. (1556-1598) (pàgines 135-141)

A la renúncia de Carles V, Felip II continuà la política internacional de manteniment de l'hegemònica hispànica i la defensa del catolicisme iniciada pel seu pare, però, separat de la corona imperial, el pes fonamental de la supremacia de l'Habsburg espanyol va recaure en Castella i el seu imperi colonial. Felip II va continuar la lluita contra l'**expansió turca** a la Mediterrània, s'organitzà una gran flota amb la participació del papat i Venècia que va derrotar el 1517 als turcs a **Lepant**. Un altre front es va obrir per l'amenaça de la marina anglesa contra els interessos comercials espanyols a les seves colònies d'ultramar. Si en un començament del regnat de Felip II les relacions amb Anglaterra eren cordial, fins al punt de lligar-se matrimonialment amb Maria Tudor, després de l'accés a la corona anglesa de Isabel I, les relacions empitjoren per les diferències religioses de les dues corones i pel suport d'Anglaterra a la rebel·lió a Flandes. Felip II envià el 1588 una gran flota per la invasió de Gran Bretanya: "**l'Armada invencible**" que, mal comandada, va suposar un estrepitos fracàs. Més èxit va tenir Felip II en Portugal, ja que la política matrimonial de Felip II va permetre, l'any 1580, el nomenament de **Felip com rei de Portugal**.

Però el principal problema internacional al que es va enfrontar el seu regnat va ser la **rebel·lió de Flandes**. El conflicte està originat per les diferències religioses (**calvinistes holandesos**) i pel desig d'autonomia dels flamencs. Felip II es va mostra intolerable respecte a les demandes flamenques i el 1560 s'inicià una llarga i cruel guerra. Els flamencs, dirigits per **Guillem d'Orange**, varen rebre el suport d'Anglaterra, dels prínceps protestants alemanys i dels hugonots de França. Felip va enviar a *los "tercios"* comandats pel Duc d'Alba que, a pesar de la duresa de la seva actuació, no va poder dominar la rebel·lió. A partir de 1580 la guerra es va generalitzar per gran part d'Europa i Felip II va tenir que acceptar la participació de fet de les Províncies Unides (Unió d'Utrecht): un nord protestant (Holanda) posteriorment independent, i el sud (Bèlgica i Luxemburg), catòlic i lligat a la monarquia hispànica.

Aquesta política internacional tan conflictiva va deixar com a resultat una greu situació financera de la corona espanyola i demostrava les dificultats dels Habsburgs per mantenir la hegemonia europea.

Al llarg del regnat de Felip II no varen faltar problemes a l'interior del país, un del més destacats va ser l'**aixecament morisc** el 1568 a les *Alpujarras* granadines. L'esclat de la rebel·lió va ser degut a l'elevació de les carregues impositives, les expropiacions de terres i la persecució cultural exercida contra la comunitat morisca. Els morisc varen fracassar al seu intent de conquerir Granada i finalment varen ser derrotats per un exèrcit comandat per Joan d'Àustria al 1570. El "problema" morisc acabarà amb la seva expulsió de la Península en temps de Felip III (1609).

Un altre problema, aquest de caràcter polític, va esclatar quan la voluntat del monarca per tal d'imposar l'autoritat real a tot el territori va topa amb els **drets forals del regne d'Aragó**. El conflicte sorgí quan **Antonio Pérez**, secretari reial, es refugià a Saragossa fugint d'una acusació d'assassinat polític. Felip II reclamà al seu secretari sota acusació d'heretgia per part de la Inquisició, tribunal amb competències a tots els regnes. Els fets acabaren en un motí que va permetre la fugida d'Antonio Pérez. Felip II, contradient els furs, envià un exèrcit per sufocar la rebel·lió i ordenà l'execució del Justícia d'Aragó, Joan de Lanuza.

Antonio Pérez

L'imperi d'ultramar al segle XVI.

Al segle XVI Castella va protagonitzar la conquesta d'un extraordinari imperi que, gràcies al metall preciós procedent d'Amèrica, va poder sufragar la política europea dels primers Àustries. La conquesta va ser obra d'uns pocs homes que varen protagonitzat una fabulosa aventura alimentats pel somni de mítiques riqueses i per la justificació de l'evangelització. Així en pocs anys el continent americà va ser recorregut i se varen obrir noves rutes cap el Pacífic: Hernan Cortes va conquerir l'Imperi Asteca (1519-1521); Francisco Pizarro, l'Imperi Incaic (1535); Valdivia, Xile; Magallanes i Elcano varen fer la primera volta al món (1519-1522) i posteriorment es conquereixen les Filipines.

Paral·lela a la conquesta començà la colonització, es a dir, l'explotació dels recursos i l'administració dels territoris. L'economia es disposà en benefici de la metròpoli, es va prioritzar l'extracció de plata de les mines mexicanes (Zacatecas) i peruanes (Potosí). L'agricultura va recorre a la ma d'obra índia forçada sota la forma d'*encomienda* o prestacions personals a favor dels terratinents castellans. Fins a la meitat del segle el sistema utilitzat es va fonamentar en la capitulació de conquesta, on es fixaven els terminis de la conquesta i els repartiment dels beneficis entre els expedicionaris i la corona. Els abusos comesos sobre la població indígena, denunciats per part del clergat (Bartolomé de las Casas), i el procés de senyorització que s'anava imposant gràcies al sistema d'*encomiendas* obligà a reaccionar el poder monàrquic que redactà el 1542 les *Leyes Nuevas*. Així s'aboliren les prestacions personals, els senyorius jurisdiccionals i s'establiren les institucions pròpies de l'absolutisme. El territori es dividí en virregnats i s'aplicaren l'administració castellana: municipis i audiències.

Hernán Cortés

Població i Economia en el segle XVI.

L'Espanya del segle XVI va viure una prolongada època d'expansió deguda al creixement intern de les forces productives (població, deferents sectors econòmics) i a la masiva arribada de metalls preciosos procedents d'Amèrica.

La població va augmentar a tots els regnes, fins arribar a superar els set milions d'habitants. Castella s'aproximava al sis milions, al temps que la corona d'Aragó veurà créixer la seva població per damunt del milió i quart (les illes sumaven 130.000 ànimes al cens de 1583). Igualment el nord de Castella constituí el territori més densament poblat de la península superant els 20 habitants per Km². L'augment correspon a l'increment en les taxes de natalitat (de 35 ‰ a 40 ‰), ja que la mortalitat continuà alta amb alguna crisi catastròfica provocada per la pesta.

L'agricultura era la base de l'activitat econòmica a un segle en que ni l'estructura de la propietat, ni el nivell tecnològic es va veure modificat. L'increment de la producció agrícola necessari per mantenir l'augment de la població es va garantir per l'ampliació de les terres cultivades. La base de l'agricultura va continuar sent cerealística de secà i baix rendiment. Destacà els cultius hortofrutícoles mantinguts per la comunitat morisca al llevant i certa expansió de l'olivera i la vinya. El creixement de la demanda alimentària i l'entrada de plata americana va provocar un augment molt fort dels preus agrícoles, la qual cosa va predisposar als senyors a modificar i fer més curts els contractes d'arrendaments tradicionals, d'aquesta manera la gran propietat se consolidà i s'expandeix.

A Castella la ramaderia continuà constituint una de les majors fonts de riquesa de la noblesa. **La Mesta** controlà la ramaderia transhumant d'ovelles i exercí pressions per limitar l'ampliació de terres conreades. Si en general va ser una època esplendorosa per la producció llanera castellana, els tradicionals destins d'exportació al nord d'Europa es varen col·lapsar al darrer terç del segle pel conflicte a Flandes.

La producció llanera castellana va continuar potenciant els grans centres tèxtils de Castella destacant les ciutats de Segòvia, Còrdova entre d'altres. El textil es completava amb les sederies com les de Granada a Castella o València a la corona d'Aragó. La indústria del ferro es desenvolupà a Guipúscoa, Biscaia i Catalunya en part emparada per la demanda d'armes generada per la política exterior espanyola. La base industrial era artesana i organitzada en gremis, les seves limitacions la incapacitaren per cobrir l'increment de la demanda americana i fer front, al futur, a la competència europea.

EL comerç interior peninsular es trobava limitat per les barreres geogràfiques i les duaneres. Aquesta manca d'integració interior impedia la compensació entre els diversos territoris peninsulars, limitant el comerç interior a l'àmbit local o comarcal, destacant únicament les grans fires llanera castellana. Però el segle XVI va ser un gran segle pel **comerç exterior**. El nou comerç atlàntic va demostrar un gran dinamisme des de la cas de contractació de Sevilla que monopolitzava les sortides de productes manufacturats, vi i oli cap a Amèrica. De les colònies es rebia, principalment, or i plata a més d'alguns productes colonials. Per regular i protegir del corsarisme el comerç americà es creà un sistema de *flotas* i *galeones* anuals.

Un dels fenòmens més importants de l'economia del segle XVI va ser la Revolució dels Preus, és a dir, el creixement sostingut de preus i salaris durant tot el segle. En la Revolució dels Preus va ser essencial l'arribada massiva d'or i plata des d'Amèrica que va fer augmentar la massa monetària. No obstant això, també va ser important l'augment de la demanda pel creixement demogràfic. L'entrada de metalls preciosos va costejar la política imperial, però va ser molt perjudicial per a l'artesania ja que l'ascens dels preus la feia poc competitiva en l'exterior. Es va recórrer a la compra de manufactures estrangeres per cobrir la demanda americana i una part important del comerç sevillà va parar a mans estrangeres. Aquest fet i les costoses guerres europees, que obligaven a la corona a sol·licitar préstecs als banquers estrangers, varen generar una sortida dels metalls preciosos cap Europa.

Els **problemes fiscals** varen ser continus fins al punt de que Felip II va declarar tres bancarrotes. La hisenda de l'estat es mostrava incapaç d'obtenir els recursos per mantenir la pesada administració i el nombre de l'exercit sempre en campanyes a Europa. Les carregues impositives s'incrementaren sobre el consum i els sectors productius, i es va recórrer a préstecs (*asientos*) dels grans banquers italians o alemanys. Si Castella es beneficiava de la riquesa colonial, la política imperial dels Àustria va carregar el seu cost sobre la mateixa Castella.

2. EL SEGLE XVII I LA FI DELS HABSBURG A L'ESTAT ESPANYOL.

Crisi i decadència de l'Imperi espanyol.

Felip III (1598-1621), fill i successor de Felip II inaugurà una nova etapa política dels Àustries espanyols. Tant ell com els seus successors, **Felip IV** (1621-1665) i **Carles II** (1665-1700), varen ser incapaços de mantenir l'hegemonia espanyola a Europa. El nou monarca heretà una greu situació internacional: conflicte amb les Províncies Unides, i enfrontaments amb França i Anglaterra. La política imperial, amenaçada per la falta dels recursos necessaris a causa de la caiguda de les remeses de plata i de les insuficiències financeres, patirà gradualment un greu retrocés que es manifestarà en la derrota militar i la desmembració territorial.

A diferència dels seus antecessors, els nous Àustries, van renunciar a exercir personalment les responsabilitats de govern, que van passar a mans de persones de confiança del rei: els **favorits** o **validos**. La relacions internacional al **regnat Felip III**, dirigides pel seu favorit, el **duc de Lerma**, es van distingir per una relativa pau produïda per l'esgotament militar i financer. Es signà la pau amb França, amb Anglaterra (pau de Londres, 1604) i la **treva dels dotze anys (1609)** amb els holandesos. Però, al final del regnat, els compromisos amb els Habsburgs austríacs va propiciar la participació espanyola en la **guerra dels Trenta Anys (1618-1648)**

El **regnat de Felip IV** assistirà a la represa de tots els fronts militars internacionals dins la dinàmica de la guerra dels Trenta anys. Espanya intervindrà enfront altres potències, especialment, França, Holanda, Anglaterra i Suècia. A la participació espanyola al conflicte van entrar en joc les tradicionals rivalitats religioses amb els estats protestants, les dificultats per tal de manteniment d'unes possessions territorials molts disperses i la pugna per frenar el poder comercial i colonial holandès que rivalitzava amb Espanya. El favorit del monarca, el **comte duc d'Olivares**, intentà, amb grans esforços, mantenir l'hegemonia en els assumptes europeus. Els exercits espanyols van estar presents a tota Europa i es van obtenir uns quants èxits inicials (Breda, 1621), però les derrotes s'aniran acumulant (Rocroy, 1643) davant la magnitud dels enemics i de l'esgotament militar i dels recursos econòmics.

Finalment la pau de **Westfàlia (1648)** va posar fi a la guerra dels trenta anys amb el reconeixement definitiu de la independència holandesa, i el pluralisme religiós. Però Westfàlia no va posar fi al conflicte amb França, Espanya va continuar la guerra contra França que es va perllongar fins la **pau dels Pirineus (1659)** per la qual Espanya cedia el Rosselló i la Cerdanya. D'aquesta manera es va confirmar l'hegemonia Francesa a Europa i el declivi de la monarquia Hispànica.

El regnat del darrer monarca dels Àustries, **Carles II**, va constituir el moment més crític de l'Imperi a causa de la manifesta incapacitat del rei, la corrupció dels seus favorits, la greu crisi econòmica i la feblesa a l'escena internacional on continuaren els conflictes amb la França de Lluís XIV. La impossibilitat d'aportar successió per part de Carles II, originarà la disputa entre les monarquies europees per donar rei a Espanya (Guerra de successió)

La política interior.

Expulsió dels moriscs.

El **duc de Lerma**, favorit de **Felip III**, no va aprofitar el parèntesi de relacions internacionals pacífiques per tal de realitzar reformes a l'interior del país. La seva principal preocupació va ser incrementar la seva fortuna personal i establir un sistema de clienteles i corrupció. La principal mesura en política interna adoptada en el regnat de Felip III va ser l'expulsió del morisc (1609). La comunitat morisca -localitzada a Andalusia, el llevant peninsular i Aragó- constituïa una població marginada, de pobres recursos i que, en València era utilitzada com a mà d'obra servil. L'expulsió va ser decretada atenent a les veus dels polítics que denunciaven les seves relacions amb la pirateria berberisca, i el bandolerisme, i la dels contra reformistes que clamaven contra la pervivència de l'islamisme. Les conseqüències de l'expulsió varen ser importants des del punt de vista demogràfic, uns tres-cents mil (1/3 de la població del Regne de València); des del punt de vista econòmic, per la seva aportació a l'agricultura i a l'artesania, i des del punt de vista moral per l'expulsió forçada d'una població històricament assentada.

La crisi de 1640.

Per afrontar la situació de crisi, el **comte duc d'Olivares** proposà a **Felip IV** un gran programa de reformes consistent en una major uniformitat en la legislació i la contribució a les carregues de la monarquia per part de tots els regnes, seguint el model fiscal i legal castellà. Les principals reformes impulsades per Olivares passaven per la reducció de les despeses cortesanes, la protecció de les activitats comercials i artesanes, la reducció del deute públic, i mesures per augmentar la població.

Comte-duc d'Olivares

(Catalunya)

Al 1626 Olivares impulsà la anomenada **Unió d'Armes**, una reforma per tal d'implicar a tots els regnes en els esforços bèl·lics. La iniciativa provocà un rebuig general fora de Castella, ja que era considerada contrària al furs propis. El conflicte esclatà a **Catalunya** dins el context de la guerra contra França (represa al 1635). El comportament de les tropes Castellanes i italianes al territori català, els reclutaments obligatoris i la penosa situació de la pagesia fan esclatar violentament una revolta popular el juny de 1640 (Corpus de Sang). Es va desencadenar una guerra civil en el que la Generalitat de Catalunya va cercar la integració a la corona francesa de Lluís XIII. Finalment el descontentament amb França i la temença de la burgesia catalana a no poder controlar el descontentament social propicien la sortida del conflicte amb la signatura de les capitulacions de Barcelona.

1640 (Portugal)

Portugal també va refusar les reformes tributàries i militars exigides per Olivares, però l'element decisiu que explica l'alçament que donarà pas a la seva independència serà el descontentament de la noblesa i la burgesia davant la incapacitat de la corona per defensar les colònies i el comerç portuguès. El 1640, aprofitant l'esclat de la revolta catalana, elements de la noblesa proclamaren al duc Joan de Bragança com rei de Portugal. El suport de França i d'Anglaterra i els diferents conflictes oberts impedeixen la recuperació de Portugal que s'independitzarà definitivament. Altres conspiracions nobiliàries fracassaren: a Aragó protagonitzada pel duc d'Hijar i a Andalusia, el 1641, el duc de Medinasidònia, intentà crear un regne independent.

Població

La crisi econòmica del segle XVII.

El segle XVII es va caracteritzar per un estancament demogràfic i una aguda crisi econòmica. **La població** espanyola va passar d'uns aproximadament 8 milions d'habitants al començament del segle a 7 milions el 1700. Les causes s'han de cercar en la negativa dinàmica econòmica, les migracions cap al nou continent, l'expulsió dels moriscs i en definitiva a la mortalitat deguda a les malalties epidèmiques (quatre grans epidèmies de pesta), i a les contínues guerres.

En el terreny econòmic, el **sector agrícola** va constatar una baixada dels rendiments per unitat de superfície cultivada, agreujat per una sèrie de males collites al llarg del segle. La disminució de la producció agrícola es produïa al temps que creixia la pressió fiscal reial i senyorial sobre les classes pageses. La qual cosa, unida a la pèrdua de població, produïa el despoblament de certes zones i especialment de les ciutats. Aquest panorama va ser especialment greu a les terres castellanes i a Aragó, per contra, l'àrea mediterrània (Catalunya, València i Múrcia) va poder sortir de la crisi abans del final del segle i a la cornisa cantàbrica i a Galícia (extensió del cultiu del blat) la crisi no va tenir una especial rellevància. **La ramaderia** castellana es va veure igualment afectada i la *Mesta* va patir una important limitació

. **La indústria i el comerç** patiren una profunda depressió originada per la pèrdua de mercats a Europa, per la competència estrangera i per la pròpia feblesa de la demanda interna. Igualment es va produir una notable reducció de l'entrada de plata provenint d'Amèrica la qual cosa afectà al comerç amb les colònies i a les finances estatals. La hisenda va tenir que recórrer a la devaluació de la moneda davant d'una situació de bancarrota de l'Estat. Les despeses per mantenir l'administració i la cort, el manteniment d'un exèrcit en armes, la ineficàcia i la corrupció dels governants, la insuficiència d'un sistema fiscal que únicament gravava a les classes treballadores expliquen la greu situació de les finances públiques espanyoles.

3. La societat espanyola als segles XVI i XVII.

La societat espanyola presentava una estructura basada en la diferència alhora de gaudir tota una sèrie de privilegis. Un d'aquest signes de diferenciació era el de neteja de sang, que al temps servia per l'exclusió dels conversos i afirmava la precedència del *cristiano viejo* d'altres grups que no podien assegurar els seus antecedents. Els grups privilegiats el constituïen la noblesa i l'església, a pesar de que aquests conceptes podien comprendre situacions molt diferents a cada estament. Els privilegiats eren propietaris de la major part de la terra i percebien les rendes del treball agrícola, no exercien activitats productives, ocupaven els mes alts càrrecs de l'administració i es consideraven exemptes de carregues fiscals. Els grups no privilegiats els constituïen el camperolat i les classes urbanes. Eren el sostre de l'activitat productiva del país i suporten carregues fiscals i rendes senyorials.

Es de destacar la presència d'importants **minories marginades**. Alguns es trobaven legalment discriminats com els esclaus i les minories ètniques (jueu-convers, gitanos i sobre tot els moriscs). Altres es situaven fora del sistema per la seva radical pobresa i es veïen impulsats a la recerca de formes de subsistència que anaven des de la mendicitat a la delinqüència. Finalment, altres eren rebutjats per la pràctica d'oficis degradants (botxins i prostitutes) o per conductes sexuals perseguides (homosexuals).

La noblesa agrupava a persones de molt diferent nivell econòmic: des dels llocs més baixos (*hidalgos* i cavallers) fins a la rics títols aristocràtics, grans propietaris i perceptors d'enormes rendes. Geogràficament al nord peninsular predominaven els *hidalgos*, al centre s'equilibraven petita noblesa i l'aristocràcia de títol, i al sud existien uns pocs grans magnats.

L'aristocràcia es consolidà al segle XVI gràcies a la institució del *mayorazgo* que defensava el patrimoni nobiliari al vincular la propietat al títol. A pesar de les grans rendes que fruïa, el nivell de despesa mantingut per l'aristocràcia va provocar freqüents endeutaments, que podien quedar solucionats per l'obtenció de càrrecs públics o honors amb rendes associades.

El clergat va veure augmentat el seu poder econòmic i la seva influència política i social. Les seves fonts d'ingressos van continuar essent els **delmes**, les donacions i els beneficis obtinguts per les seves propietats que, al igual que les de la noblesa, es trobaven vinculades. El seu nombre es calcula en uns cent mils persones al final del segle XVI. La meitat pertanyent al clergat secular i la resta al regular repartits en equilibradament entre les ordres masculines i les femenines. La diversitat de situacions anaven des del l'empobrit i poc culte capellà dels petits nuclis rurals als grans prelats amb rendes similars a la de l'alta noblesa; des de les poderoses ordres religioses als sagristans o ermitans.

La pagesia, la immensa majoria de la població (80%), continuaven sotmesos a un **règim senyorial** que, si no els mantenia subjectes a servitud, els obligava a lliurar la major part de la renda de la terra i a viure dins els límits de la supervivència. La acumulació de la propietat en mans de la noblesa i clergat tenia com a conseqüència l'existència de nombrosos pagesos sense terra: des del jornaler, predominat al sud de la península, als colons arrendataris de terres que depenien de les condicions del contracte d'arrendament, i de les bonances de la collita. Aquests arrendataris varen estar sotmesos a fortes carregues fiscals (delme eclesiàstic, impostos reials, drets senyorials...) i a l'amenaça del progressiu avanç del contracte a curt termini. Entre el gran propietari que vivia de les rendes i l'arrendatari o colon va quedar un petit espai ocupat pel petit propietari independent; grup, aquest, que no va ser excessivament nombrós.

Els grups urbans estaven formats pels cavallers, artesans, mercaders i els grups marginats. El grup ciutadà més nombrós era el dels artesans, organitzats en gremis i confraries. Els cavallers varen formar una sòlida oligarquia urbana assumint la seva preeminència social basant-se en les rendes que rebien de les seves propietats i l'opció de detentar importants càrrecs públics. Els mercaders, varen augmentar el seu nombre i la seva importància en èpoques de prosperitat fins formar autèntiques dinasties mercantils. Aquesta alta burgesia va ser temptada pel mode de vida nobiliari i per tant per la inversió en terres i l'obtenció de rendes del camp. Es de destacar l'existència en les principals ciutats dedicades al comerç d'importantes comunitats formades per burgesos capitalistes estrangers. La burgesia es completava amb les professions liberals: metges, advocats, notaris, professors).

4. Art i cultura. El segle d'or (Mínim recordatori)

El segle XVI va estar marcat per la presència de corrents humanistes pròpies del renaixement representades per Lluís Vives i Antònio de Lebrija. La música renaixentista espanyola viurà una autèntica edat d'or representada per Lluís de Victòria, Cabezón i molt més. En literatura destaca la poesia mística de San Joan de la Creu i Teresa de Jesús, les obres picaresques com el *Lazarillo de Tormes* o el *Guzmán de Alfarache*, però sobre totes destacà, a principis del pròxim segle, *Don Quijote de la Mancha*.

Al segle XVII el renaixement cedeix pas al **Barroc**, que a Espanya aconseguirà les seves màximes cotes a la literatura i a la pintura. Assenyalem el teatre de Lope de Vega i Calderón de la Barca, o la poesia de Quevedo i Gongora. Dins la pintura barroca destacà Velàzquez però recordem les figures de Ribera, Ribalta, Pacheco, Zurbarán o Murillo.